

Redelijke aanpassingen voor de lessen Beeldende en Audiovisuele Kunsten

Redelijke aanpassingen voor de lessen Beeldende en Audiovisuele Kunsten

In dit document bieden we een overzicht van mogelijke redelijke aanpassingen die je als leerkracht in het atelier kan aanbieden aan je leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften en bij uitbreiding aan alle leerlingen die hier baat bij hebben.

Belangrijk bij het bepalen van redelijke aanpassingen is om altijd te vertrekken vanuit de concrete specifieke onderwijsbehoeften van je leerlingen en niet vanuit het label dat ze dragen (bv. het is een leerling met de diagnose autisme, ADHD...). Twee leerlingen met eenzelfde label hebben immers andere onderwijsbehoeften. De suggesties voor redelijke aanpassingen die je hieronder terugvindt, mogen dan ook zeker niet als een checklist worden opgevat.

We bespreken achtereenvolgens:

1. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met dyslexie
2. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met dyscalculie
3. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met dyspraxie
4. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met autisme
5. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met ADD
6. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met ADHD
7. Tips om om te gaan met leerlingen met faalangst

Dit document is in de eerste plaats gebaseerd op informatie van Eureka (Leuven) over verschillende leerstoornissen en werd door de pedagogische begeleidingsdienst deeltijds kunstonderwijs van OVSG verder uitgewerkt. Voor meer informatie over verschillende leerstoornissen, verwijzen we naar de pagina van Eureka, namelijk <https://eurekaleuven.be/leerstoornissen/>. Daarnaast vullen we het document ook systematisch verder aan met praktijktips van leraren beeldende en audiovisuele kunsten.

1. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met dyslexie

Leerlingen met dyslexie ervaren moeite met leren lezen, ondanks een goede aanpak van de leraar. Er is ook geen duidelijk aanwijsbare oorzaak. Doordat leerlingen met dyslexie woorden niet vlot kunnen lezen en het technisch lezen dus moeilijk gaat, komt de betekenis van de tekst/instructie ook niet goed binnen.

Dyslexie komt meestal samen voor met dysorthografie, dit is het moeilijk kunnen leren spellen of foutloos schrijven.

Mogelijke sterke kanten

- Creatief in het bedenken van oplossingen
- Sterk in driedimensionaal denken
- Een groot doorzettingsvermogen

Mogelijke moeilijkheden

(Nauwkeurig) lezen

Wat te doen?

- Indien werken met tekstmateriaal echt noodzakelijk is, gebruik dan overzichtelijke teksten (let op contrast, gebruik lettertype en -grootte arial 11, een grotere regelafstand, duidelijke alinea's)
- Vermijd geschreven teksten. Kies voor getypte teksten.
- Gebruik bij woorden en teksten afbeeldingen of tekeningen. Maak teksten visueel.

Aandacht, concentratie en geheugen

Concentratieproblemen

- Geef korte en heldere opdrachten
- Geef visuele stappenplan(nen)

Verhoogde afleidbaarheid

- Zorg dat het lokaal netjes is,
- Berg materialen op in de kasten
- Leg alleen de nodige materialen op de werktafel
- Bied een hoofdtelefoon aan om prikkels te reduceren
- Plaats een 'huisje' op de bank waardoor de leerling de rest van de groep niet meer ziet en focust op het eigen werk

Vergeetachtigheid en verstrooidheid

- Voorzie reservematerialen
- Bied een afbeelding/foto aan met daarop alle benodigdheden voor de academie die de leerling kan bijhouden
- Geef de leerling de mogelijkheid om zijn materiaalkoffer in het atelier te laten
- Berisp de leerling niet wanneer hij materialen vergeten is

Problemen met complexe opdrachten

- Geef korte instructies
- Geef maar één instructie per keer
- Gebruik heldere taal
- Geef meer tijd voor een opdracht
- Leer de leerling hulp vragen of voorzie eventueel een buddy
- Doe aan pre-teaching (vb. laat de leerling een techniek op voorhand thuis bekijken met een filmpje dat je zelf opnam of via YouTube)

Motorische vaardigheden

Onhandigheid

- Let op bij het gebruik van gevaarlijke materialen (bv. breekmessen, lijmpistolen...). Voorzie een alternatief of begeleid de leerling één op één.
- Voorzie eenvoudiger materiaal waarbij de fijne motoriek niet nodig is. Bv. werken met pijpenragers ipv dikke ijzerdraad, werken met plasticine ipv het lijmpistool om zaken te verbinden, werken met een schaar ipv een breekmes... Aanvaard dat de leerling minder gedetailleerd zal kunnen werken.

Moeilijk orde houden, vaak dingen verliezen

- Leg alleen de nodige materialen op de werktafel

Sociale vaardigheden

Weinig zelfvertrouwen

- Zet in op positieve feedback
- Organiseer momenten waarbij leerlingen elkaar complimenten, positieve feedback geven
- Geef elke leerling de kans om te 'shinen'
- Werk met een complimentenbox bij peerevaluatie

Gedragsproblemen emotionele of sociale problemen

- Denk goed na over de groepsamenstelling bij het aanbieden van coöperatieve werkvormen
- Voorzie een time out of chill out plek waar de leerling even tot rust kan komen als dat nodig is.

2. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met dyscalculie

Leerlingen met dyscalculie hebben moeite met leren rekenen, ondanks een goede aanpak van de leraar.

Mogelijke sterke kanten

- Uitgesproken kunstzinnig

Mogelijke moeilijkheden	Wat te doen?
Visueel-ruimtelijke en motorische vaardigheden	
Onnauwkeurig bij technische tekeningen en bij perspectief tekenen	<ul style="list-style-type: none">• Voorzie een alternatieve opdracht• Berisp de leerling niet bij onnauwkeurig tekenen
Motorische onhandigheid (bv. lat, geodriehoek, passer) onvoldoende kunnen hanteren.	<ul style="list-style-type: none">• Aanvaard dat de leerling minder nauwkeurig werkt met deze materialen.• Bekijk of een alternatieve opdracht mogelijk is.

Weinig verbeelding

- Fantasie- en verbeeldingsopdrachten zijn moeilijk (bv. 'teken je droomeiland'). Help de leerling daarom het thema invulling te geven met behulp van gerichte vragen: bv. Wat doe jij heel erg graag? Wat vind je leuk? Teken nu een eiland en op dat eiland teken je alle dingen die jij leuk vindt om te doen of te zien...
- Ondersteun het verbeeldingsvermogen d.m.v. afbeeldingen, foto's, een (klassikaal) gesprek, een brainstorm, ondersteunende vragen, associaties (bv. alle leerlingen noteren welke activiteiten ze leuk vinden om te doen, dan beschrijven ze elk welk landschap ze leuk vinden en waarom. Uit ieders antwoorden worden elementen genomen om tot een nieuwe opdracht te komen: bv. maak een tekening waarin je schommelt (antwoord van IIn X) op de planeet Mars (antwoord van IIn Y)...)

3. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met dyspraxie

Leerlingen met dyspraxie hebben opvallende en blijvende moeilijkheden met fijne en grove motorische vaardigheden.

Mogelijke sterke kanten

- Groot doorzettingsvermogen
- Inlevingsvermogen

Mogelijke moeilijkheden

Wat te doen?

Motoriek

- Let op bij het gebruik van gevaarlijke materialen (bv. breekmessen, lijmpistolen...). Voorzie een alternatief of begeleid de leerling één op één.
- Voorzie eenvoudiger materiaal waarbij de fijne motoriek niet nodig is. Bv. werken met pijpenragers ipv dikke ijzerdraad, werken met plasticine ipv het lijmpistool om zaken te verbinden, werken met een schaar ipv een breekmes... Aanvaard dat de leerling minder gedetailleerd zal kunnen werken.
- Voorzie een alternatieve opdracht

Aandacht, concentratie en geheugen

Verhoogde afleidbaarheid

- Zorg dat het lokaal netjes is,
- Berg materialen op in de kasten
- Leg alleen de nodige materialen op de werktafel
- Bied een hoofdtelefoon aan om prikkels te reduceren
- Plaats een 'huisje' op de bank waardoor de leerling de rest van de groep niet meer ziet en focust op het eigen werk

Problemen met complexe opdrachten

- Geef korte instructies
- Geef maar één instructie per keer
- Gebruik heldere taal
- Geef meer tijd voor een opdracht
- Leer de leerling hulp vragen of voorzie een buddy
- Doe aan pre-teaching (vb. laat de leerling bv. een techniek op voorhand thuis bekijken met een filmpje dat je zelf opnam of via YouTube)

Spullen vergeten

- Voorzie reservematerialen
- Bied een afbeelding/foto aan met daarop alle benodigdheden voor de academie die de leerling kan bijhouden
- Geef de leerling de mogelijkheid om zijn materiaalkoffer in het atelier te laten
- Berisp de leerling niet wanneer hij materialen vergeten is

Afspraken vergeten

- Visualiseer klasafspraken in het atelier en herhaal ze regelmatig
- Geef een blaadje mee waarop afspraken voor een uitstap staan.

Visueel-ruimtelijke vaardigheden

Moeite met constructies
Zwak in 'driedimensionaal'
voorstellen

- Bied extra ondersteuning bij ruimtelijk werk, waarnemingstekenen en perspectief tekenen
- Voorzie een buddy die de leerling kan helpen
- Laat de leerling in groep werken aan constructies

Sociale vaardigheden

Soms onvolwassen gedrag en overdreven emoties
Gedragsproblemen

- Voorzie een time out of chill out plek waar de leerling even tot rust kan komen als dat nodig is
- Bespreek vooraf wie hem daar nadien mag komen halen

4. Redelijk aanpassingen voor leerlingen met autisme

Leerlingen met autisme hebben moeite met communicatie, sociale interactie en creatief verbeeldingsvermogen. Ze zijn over- of ondergevoelig voor zintuiglijke prikkels.

Minder gestructureerde situaties (bv. de speelplaats, uitstappen naar tentoonstellingen) kunnen angst en onzekerheid veroorzaken. De reacties op situaties die angst en stress veroorzaken zijn voor de omgeving niet altijd gemakkelijk te begrijpen.

Autisme komt voor op alle niveaus van verstandelijk functioneren. De intelligentie beïnvloedt wel sterk de communicatieve en compenserende mogelijkheden. Autisme kent een aantal kenmerken, maar elke leerling met autisme heeft een sterk eigen profiel en vraagt een aangepaste aanpak.

Mogelijke sterke kanten

- Vaak geestig en onderhoudend
- Volgen graag regels, houden van afspraken
- Sterk geheugen voor details
- Erg loyaal sterk rechtvaardigheidsgevoel
- Grote psychologische woordenschat

Mogelijke moeilijkheden	Wat te doen?
Taal en communicatie	
Figuurlijke taal letterlijk nemen	<ul style="list-style-type: none">• Gebruik geen sarcasme of ironie (bv. Zeg niet “amai het is hier weer proper” als je eigenlijk bedoelt dat het atelier er heel vuil uit ziet)• Vul figuurlijke taal verder aan met letterlijke betekenis
Geen, weinig, of net te opdringerig oogcontact	
Verstaan non-verbale signalen en lichaamstaal onvoldoende	<ul style="list-style-type: none">• Wanneer je gedrag corrigeert, maak dan niet enkel oogcontact, maar noem de leerling ook bij naam• Benoem welk gedrag concreet stoort en wat verwacht wordt / wat het gewenste gedrag is.
Instructie	<ul style="list-style-type: none">• Zorg dat de leerling je ziet als je hem aanspreekt• Spreek een leerling persoonlijk aan als een klassikale instructie niet door de leerling wordt opgevolgd• Herneem na een klassikale instructie nog eens individueel of in kleine groep de uitleg (verlengde instructie). In groep luisteren kan moeilijk zijn. Alternatief: laat de leerling 10 minuutjes vroeger naar de les komen. Terwijl je alles klaarzet kan je de opdracht van de les al eens uitleggen, kan de leerling al eens enkele voorbeelden bekijken enz. (pre-teaching)• Gebruik weinig woorden, korte zinnen• Vertraag je communicatiesnelheid

- Geef eenduidige opdrachten
- Geef verschillende korte instructies ipv 1 lange instructie aan het begin van de les.
- Noteer de kleine stappen in een stappenplan, noteer ze aan het bord...
- Maak gebruik van visuele hulpmiddelen: pictogrammen, tekeningen, ...
- Bij leerlingen met een ernstige vorm van autisme geef je veel korte instructies (bv. niet enkel zeggen: “was je handen”, maar ook aangeven dat de leerling mag stoppen met zijn handen te wassen.)

Organisatie en handigheid

Moeite om zelf een stappenplan te bedenken in functie van een opdracht

- Geef de leerling een stappenplan zodat hij een opdracht zo zelfstandig mogelijk kan verwerken. Geef gericht aan hoe hij iets moet aanpakken.
- Bespreek concreet hoe de leerling om hulp kan vragen (vb. vinger opsteken, kaart opsteken...).

Traag en onhandig

- Let op bij het gebruik van gevaarlijke materialen (bv. breekmessen, lijmpistolen...). Voorzie een alternatief of begeleid de leerling één op één.
- Deel de klasgroep in kleine groepjes op zodat je een goed overzicht hebben. Begeleid een groepje van bv. 4 leerlingen dat werkt met gevaarlijker materiaal, terwijl de andere groepjes met ‘veilig’ materiaal werken. Door in kleine groepjes te werken heb je als leerkracht meer controle over de veiligheid van de leerlingen en voelt de leerling met autisme zich toch niet anders behandeld.

Aandacht en concentratie

Snel zintuiglijk overprikkeld zijn en zich dan volledig afsluiten

- Plaats een scherm of ‘huisje’ op de werktafel van de leerling zodat prikkels weggenomen worden
- Geef de leerling een plaats in het atelier van waaruit overzicht mogelijk is of met weinig prikkels
- Richt een zen- of stilte-klas in

Overgevoelig voor geluiden

- Laat de leerling een geluidsdempende hoofdtelefoon opzetten
- Zet zachte achtergrondmuziek op in het atelier en zeg dat die goed hoorbaar moet blijven
- Gebruik een lawaaimeter in het atelier: bv. <https://www.klasse.be/67561/lawaaimeter/>, <https://bouncyballs.org/>
- Voorzie een stilteplek nabij het atelier, bespreek vooraf wie de leerling daar mag komen halen...

Zelf storend geluid produceren in stresssituaties

- Vraag aan de leerling (vooraf) hoe je hem best kalmeert in stresssituaties. Vraag hoe de andere leerlingen best op hem reageren op dat moment.
- Vertel aan de klas (als dat mag van de ouders) dat dergelijke situaties kunnen voorkomen en dat bv. storende geluidjes maken kan voorvallen.
- Bespreek met de leerling hoe er best op dit gedrag gereageerd wordt, bv. negeren.

Traag werktempo

- Voorzie meer tijd als je dezelfde opdracht geeft voor alle leerlingen
- Laat leerlingen opdrachten overslaan zodat ze voldoende tijd hebben om rustig en op hun eigen tempo te werken
- Sla deelstappen over
- Vraag de leerlingen niet om de hele opdracht af te werken. Heb ook voldoende aandacht voor het proces.

Beperkt creatief verbeeldingsvermogen

- Fantasie- en verbeeldingsopdrachten zijn moeilijk (bv. 'teken je droomeiland'). Help de leerling daarom het thema invulling te geven met behulp van gerichte vragen: bv. Wat doe jij heel erg graag? Wat vind je leuk? Teken nu een eiland en op dat eiland teken je alle dingen die jij leuk vindt om te doen of te zien...
- Ondersteun het verbeeldingsvermogen d.m.v. afbeeldingen, foto's, een (klassikaal) gesprek, een brainstorm, ondersteunende vragen, associaties (bv. alle leerlingen noteren welke activiteiten ze leuk vinden om te doen, dan beschrijven ze elk welk landschap ze leuk vinden en waarom. Uit ieders antwoorden worden elementen genomen om tot een nieuwe opdracht te komen: bv. maak een tekening waarin je schommelt (antwoord van Iln X) op de planeet Mars (antwoord van Iln Y)...
- Vertrek vanuit het concreet waarneembare om rond emoties te werken: bv. 'welke van deze bomen lijkt triestig? Waaraan zie je dat'?

Keuzeactiviteiten: moeite bij het kiezen

- Vermijd volledig vrije opdrachten waarbij de leerling zelf veel keuzes moet maken zijn. Bak de opdrachten meer af: op vlak van materialen, verbeelding, aanpak....

Groepswerk: moeite om rekening te houden met de groep

- Organiseer individueel werk tijdens groepswerk, nl. 'working apart together' en voorzie een duidelijke rolverdeling

Aanpassingsvermogen en flexibiliteit

Last van onvoorziene en ongeplande situaties

- Hanteer een vaste lesstructuur zodat de leerling weet waaraan hij zich kan verwachten
- Geef materialen een vaste plek
- Kondig leerkracht- of lokaalwissels tijdig aan
- Bespreek vooraf hoe een uitstap naar een tentoonstelling, museum... zal verlopen.
- Bespreek met ouders vooraf wat de beste aanpak is bij volledig onvoorziene situaties

5. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met ADD

ADD staat voor 'attention deficit disorder'. Leerlingen met ADD hebben moeite om zich te concentreren en om hun aandacht vast te houden. Hun denken verloopt chaotisch. ADD komt vaak voor met dysorthografie / dyslexie / dyspraxie en ADHD.

Mogelijke sterke kanten

- Rijke fantasie of creativiteit: goede ideeën, veel associaties, rijk beelddenken
- Groot inlevingsvermogen
- Past zich gemakkelijk aan, flexibel
- Open voor anderen

Mogelijke moeilijkheden	Wat te doen?
Aandachtstekort	
Onvoldoende aandacht voor details	<ul style="list-style-type: none">• Beschrijf duidelijk welke details je zou willen zien• Doe voor hoe de leerling deze details kan uitwerken
Moeite om aandacht bij de opdracht te houden Er niet in slagen een opdracht af te maken	<ul style="list-style-type: none">• Geef korte instructies, gebruik niet teveel woorden• Geef maar één instructie per keer• Vermijd complexe opdrachten• Sla deelstappen over• Gebruik heldere taal• Geef directe feedback• Leer de leerling hulp vragen• Heb voldoende aandacht voor het proces• Gebruik een time timer, chronometer, keukenwekker om de tijd te beperken
Niet lijken te luisteren Aanwijzingen niet opvolgen	<ul style="list-style-type: none">• Wanneer je iets zegt, maak dan oogcontact met de leerling en spreek hem aan met zijn naam• Zorg dat de leerling je ziet als je hem aanspreekt• Spreek de leerling persoonlijk aan als een klassikale instructie niet wordt opgevolgd
Afgeleid zijn door allerlei onbelangrijke dingen	<ul style="list-style-type: none">• Zorg dat het lokaal netjes is• Berg materialen op in de kasten• Leg alleen de nodige materialen op de werktafel• Bied een geluidsdempende hoofdtelefoon aan om prikkels te reduceren• Plaats een 'huisje' op de bank waardoor de leerling de rest van de groep niet meer ziet en focust op het eigen werk

Vaak dingen kwijtraken

- Geef materialen een vaste plaats in het atelier
- Leg alleen de nodige materialen op de werktafel
- Berisp de leerling niet wanneer hij materialen kwijtgeraakt is

Vergeetachtigheid

Vaak iets vergeten

- Voorzie reservematerialen
- Bied een afbeelding/foto aan met daarop alle benodigdheden voor de academie die de leerling kan bijhouden
- Geef de leerling de mogelijkheid om zijn materiaalkoffer in het atelier te laten
- Berisp de leerling niet wanneer hij materialen vergeten is

Specifieke domeinkennis niet kunnen onthouden

- Herhaal meermaals de betekenis van gebruikte vaktaal (vb. 'compositie', 'overlapping'), maar verwacht niet dat de leerling dit precies kan onthouden. Neem dit ook niet mee op in je evaluatie.

6. Redelijke aanpassingen voor leerlingen met ADHD

Leerlingen met ADHD hebben het moeilijk om zich te concentreren, ze reageren vaak impulsief en zijn overbeweeglijk. Tegelijk kunnen ze soms ook heel rustig bezig zijn met iets dat hen echt interesseert.

Mogelijke sterke kanten

- Gedrevenheid en enthousiasme: er voluit voor gaan
- Creatief

Mogelijke moeilijkheden	Wat te doen?
Aandachtstekort	
Onvoldoende aandacht voor details	<ul style="list-style-type: none">• Beschrijf duidelijk welke details je zou willen zien• Doe voor hoe de leerling deze details kan uitwerken
Moeite om aandacht bij de opdracht te houden Er niet in slagen een opdracht af te maken	<ul style="list-style-type: none">• Varieer voldoende in de opdrachten• Geef korte instructies, gebruik niet teveel woorden• Geef maar één instructie per keer• Vermijd complexe opdrachten• Sla deelstappen over• Gebruik heldere taal• Geef directe feedback, zet in op positieve feedback• Leer de leerling hulp vragen• Heb voldoende aandacht voor het proces• Gebruik een time timer, chronometer, keukenwekker om de tijd te beperken• Werk met beloningssystemen bij kinderen• Werk met een buddy die de leerling kan ondersteunen bij vragen
Niet lijken te luisteren Aanwijzingen niet opvolgen	<ul style="list-style-type: none">• Wanneer je iets zegt, maak dan oogcontact met de leerling en spreek hem aan met zijn naam• Zorg dat de leerling je ziet als je hem aanspreekt• Spreek een leerling persoonlijk aan als een klassikale instructie niet wordt opgevolgd
Afgeleid zijn door allerlei onbelangrijke dingen	<ul style="list-style-type: none">• Zorg dat het lokaal netjes is• Berg materialen op in de kasten• Leg alleen de nodige materialen op de werktafel• Bied een geluidsdempende hoofdtelefoon aan om prikkels te reduceren• Plaats een 'huisje' op de bank waardoor de leerling de rest van de groep niet meer ziet en focust op het eigen werk

Vaak dingen kwijtraken

- Geef materialen een vaste plaats in de klas
- Leg alleen de nodige materialen op de werktafel
- Berisp de leerling niet wanneer hij materialen kwijtgeraakt is

Hyperactiviteit

Onrustig bewegen met handen en voeten, wiebelen

- Laat de leerlingen rechtopstaand werken aan de werktafel

Opstaan en rondlopen als dat niet past

- Sta dit toe
- Laat de leerling even iets halen/brengen
- Geef de leerling klaskaakjes: bv. klas veegen, penselen uitwassen, potloden slijpen, werkjes uitdelen (~ rol van 'helpers')

De leerling draaft door, blijft aan één stuk door praten

Impulsiviteit

Antwoorden voor de vragen afgemaakt zijn

- Maak duidelijke afspraken en herhaal die steeds opnieuw op een rustige manier. (bv. steek je vinger op als je wil antwoorden, wacht tot je wordt aangeduid). Berisp de leerling niet als hij toch te vroeg antwoordt.
- Geef aan dat de vraag nog niet klaar is.

Moeite om zijn/haar beurt af te wachten

- Laat de leerling zijn antwoord alvast opschrijven in afwachting dat hij aan de beurt is
- Maak duidelijke afspraken en herhaal die steeds opnieuw op een rustige manier. (bv. Ik laat je straks zeker aan de beurt, maar je moet even je beurt afwachten)
- Bekrachtig het positief wanneer de leerling zijn beurt afwachtte

Bezigheden van anderen verstoren, zich opdringen

- Voorzie activiteiten voor 'dode' momenten
- Voorzie taakjes of opdrachten voor wanneer de leerling klaar is

7. Tips om om te gaan met leerlingen met faalangst

Leerlingen met faalangst hebben schrik om fouten te maken, om een opdracht niet tot een goed einde te brengen. Er zijn 2 vormen van faalangst: passief faalangstige leerlingen en actief faalangstige leerlingen. In het eerste geval proberen leerlingen falen te voorkomen door een opdracht uit de weg te gaan. Dit wordt ook wel de 0% strategie genoemd. In het tweede geval proberen leerlingen hun angst onder controle te krijgen door net extreem te doen, door te blijven oefenen, herhalen en studeren. Dit gaat ten koste van goede zelfzorg die door hen als tijdsverlies ervaren wordt. Dit noemt men de 100% strategie¹.

Mogelijke moeilijkheden	Wat te doen?
Negatieve gedachten over zichzelf (bv. 'het gaat me niet lukken, ik kan dat niet, ik ben hier heel slecht in...')	<ul style="list-style-type: none">• Zet in op peerfeedback: laat leerlingen benoemen wat er zo knap is aan het kunstwerk van de ander. Leer focussen op het positieve, op kwaliteiten.• Organiseer een complimentenronde: leerlingen zoeken iets waar een andere leerling 'meester' in is. Bv. ik weet dat leerling X goed cirkels kan tekenen, daarvoor kan ik bij deze leerling terecht. Bij leerling Y kan ik terecht voor een bepaalde techniek, enz. Leerlingen met faalangst krijgen vaak de mooiste complimenten. Ze zijn in veel dingen sterk. Complimenten van klasgenoten zijn in de ogen van de leerling vaak oprechter dan die van een leerkracht.• Laat leerlingen eens 'prutsen', gewoon iets doen waarbij er geen resultaat moet zijn. Het woord 'prutsen' geeft het idee dat je eens mag falen. Dat brengt voor velen rust en vaak komen er hele mooie resultaten uit voort.• Bespreek per 2 leerlingen tips en tops voor het eigen kunstwerk.• Neem het werk van de leerling niet over wanneer hij aangeeft dat iets niet lukt. Sta naast de leerling en geef instructies die de leerling stapsgewijs uitvoert. Nadien kan je zeggen: "Zie je wel, jij deed het zelf. Ik heb niks op papier gezet, ik heb niks aan jouw werk gedaan." Dat versterkt het zelfvertrouwen.• Vraag aan de leerling wat er wel al goed lukt. Zoek naar alternatieven: wat kan je wel zelf doen?• Versterk het probleemoplossend denken.• (Opgelet: Geef ook leerlingen die geen faalangst hebben en goed aan de slag zijn voldoende aandacht zodat niet enkel leerlingen met noden aandacht krijgen.)
Lichamelijke angstsymptomen (bv. zweten, je hart voelen bonzen, buikpijn, misselijkheid, hyperventileren...)	
Op gedragsmatig vlak (bv. overmatig bezig zijn, net erg uitstellen, onrustig zijn, je moeilijk kunnen concentreren, felle emotionele reacties, je in jezelf keren, veel geruststelling zoeken...)	

¹ Zie STUVO KU Leuven (2022). *Faalangst*. Te raadplegen via www.kuleuven.be/stuvo/gezondheid/gezondheidsinformatie/faalangst